

DIRECTIONS FOR THE DEVELOPMENT OF SCIENCE IN THE CONTEXT OF GLOBAL TRANSFORMATIONS

Scientific monograph

Riga, Latvia

2025

UDK 001(08)
DI744

Title: Directions for the development of science in the context of global transformations
Subtitle: Scientific monograph
Scientific editor and project director: Anita Jankovska
Authors: Kateryna Antipova, Hlib Horban, Oleksandr Sieliukov, Cai Licong, Inna Zubtsova, Alyona Bohatko, Nadiia Bohatko, Ivan Yatsenko, Valentin Kozachok, Oleksandr Vinyukov, Olga Bondareva, Serhii Kondratenko, Oleksandr Pozniak, Grygorii Azarenkov, Kateryna Vovk, Tetyana Gordeeva, Iryna Zrybnieva, Tetiana Obikhod, Oksana Pysarchuk, Anna Rosokhata, Karyna Khramova, Serhii Koniukhov, Volodimir Grubov, Igor Khraban, Olena Dyka, Yuliia Horbova, Oleksandr Poznii, Mariana Kitsa, Nazarii Horbachuk, Katerina Naumchuk, Ivan Tverdokhlib, Nataliia Karpova, Volodymyr Tsytsiura, Kostiantyn Lupanov, Nataliia Priadko, Liudmyla Lysenko, Tetyana Oliynyk, Iryna Levytska, Tetiana Ponomarenko, Oksana Kuzina, Oleksander Pryvezentsev, Olga Funtikova
Publisher: Publishing House "Baltija Publishing", Riga, Latvia
Available from: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/book/598>
Year of issue: 2025

All rights reserved. No part of this book may be reprinted or reproduced or utilized in any form or by any electronic, mechanical, or other means, now known or hereafter invented, including photocopying and recording, or in any information storage or retrieval system, without permission in writing from the publisher and author.

Directions for the development of science in the context of global transformations : Scientific monograph. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2025. 836 p.

ISBN: 978-9934-26-562-4

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-562-4>

The scientific monograph presents theoretical and practical aspects of the development of science, technology, and innovation in the context of the global transformation of society. It covers general issues of technical, economic sciences, agricultural sciences, pedagogical sciences, historical sciences, etc. The publication is intended for scientists, educators, postgraduate students and undergraduates, as well as the general readership.

© Izdevniecība "Baltija Publishing", 2025
© Authors of the articles, 2025

Serhii Kondratenko, Oleksandr Pozniak

EXPANSION OF THE GENE POOL OF VARIETIES OF UNDERUTILIZED VEGETABLE PLANT SPECIES SUITABLE FOR ORGANIC CULTIVATION TECHNOLOGIES.	124

CHAPTER «ECONOMIC SCIENCES»

Grygorii Azarenkov

FEATURES OF THE ACCOUNTING AND ANALYTICAL SYSTEM IN THE CONTEXT OF GLOBAL TRANSFORMATION.	155

Kateryna Vovk

SOCIOLOGICAL ASPECTS OF TOURISM DIGITALIZATION.	183

Tetyana Gordeeva

THE BANK'S INCOME: ESSENCE, STRUCTURE AND PECULIARITIES OF FORMATION IN MODERN CONDITIONS.	218

Iryna Zrybnieva

TRANSFORMATION OF NEGOTIATION STRATEGIES IN THE ERA OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE.	264

Tetiana Obikhod

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE CHINESE AND EU ECONOMIES IN TERMS OF PROSPECTS FOR THE UKRAINIAN ECONOMY.	283

Oksana Pysarchuk

FINANCING OF HIGHER EDUCATION AS A DETERMINANT OF HUMAN CAPITAL FORMATION IN THE CONTEXT OF REGIONAL DISPARITIES.	304

Anna Rosokhata, Karyna Khranova

FINANCIAL INSTRUMENTS FOR DEVELOPING EFFECTIVE WASTE MANAGEMENT MODELS.	331

CHAPTER «HISTORICAL SCIENCES»

Serhii Koniukhov

OUN ACTIVITIES ON THE TERRITORY OF THE RAVSKYI DISTRICT IN 1939-1941.	360

**FINANCING OF HIGHER EDUCATION
AS A DETERMINANT OF HUMAN CAPITAL FORMATION
IN THE CONTEXT OF REGIONAL DISPARITIES**

**ФІНАНСУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ФОРМУВАННЯ
ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ
В УМОВАХ РЕГІОНАЛЬНИХ ДИСПРОПОРЦІЙ**

Oksana Pysarchuk¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-562-4-13>

Abstract. In the era of globalization and digital transformation, higher education serves as a pivotal instrument for cultivating human capital, underpinning the competitiveness of national economies. Yet, regional disparities in financial, infrastructural, and intellectual resources engender significant inequalities in access to quality education, constraining sustainable territorial development. This study investigates the interplay between higher education funding, human capital formation, and regional asymmetries, aiming to devise mechanisms to mitigate these imbalances. The *subject* of the research is the impact of financial flows in higher education on human capital accumulation amidst regional inequality. It explores the economic, socio-cultural, and technological dimensions of higher education, alongside factors driving spatial disparities, including regional economic capacity, infrastructure, demographics, and institutional constraints. The *methodology* employs a systemic approach, integrating economic, social, and institutional analyses. Methods include comparative analysis to delineate regional variations, correlation analysis to evaluate the linkage between funding and educational quality, and conceptual modeling to illustrate the transformation of financial inputs into human capital outcomes. The *aim* is to construct a conceptual model elucidating

---

¹ PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Accounting and Business Consulting,
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6674-9223>

how financial investments in higher education translate into qualitative human capital parameters, accounting for regional contexts. The research addresses several *scientific tasks*: analyzing the economic, social, and technological impacts of higher education, identifying drivers of regional disparities, and proposing optimized funding models to reduce inequality. *Findings* affirm that higher education is a strategic determinant of human capital development, with its efficacy heavily contingent on funding levels and allocation structures. Regions with constrained educational resources experience talent outflow, diminished innovation, and exacerbated socio-economic disparities. The proposed model advocates a tailored funding approach, sensitive to regional specifics, and emphasizes integrating higher education institutions into local innovation ecosystems. *Results* suggest that overcoming regional disparities necessitates optimizing financial flows through a synergy of public, private, and international funding to ensure educational quality and stability; enhancing infrastructure, including digital platforms and research facilities, to improve access; and fostering academic mobility via exchange programs and interregional collaboration to bridge intellectual gaps. These findings hold practical significance for shaping public policy in education, regional development, and human resource management. Future research could explore alternative funding mechanisms, such as endowments, and develop region-specific indicators for assessing human capital quality. In conclusion, optimizing higher education funding is a critical lever for fostering sustainable human capital growth and alleviating regional inequalities, paving the way for balanced socio-economic progress at national and regional scales.

Вступ

У сучасних умовах глобалізації та стрімкого технологічного прогресу людський капітал стає ключовим чинником конкурентоспроможності національних економік. Особливе значення у його формуванні відіграє вища освіта, яка не лише забезпечує передачу знань і професійних навичок, але й виступає каталізатором інноваційного розвитку, соціальної мобільності та культурної інтеграції. Однак нерівномірний розподіл освітніх ресурсів між регіонами призводить до значних диспропорцій у накопиченні людського капіталу, що обмежує потенціал сталого розвитку окремих територій і країни загалом.

Актуальність дослідження полягає у необхідності подолання регіональних асиметрій у фінансуванні вищої освіти, які є однією з головних перешкод для формування якісного людського капіталу. Незважаючи на численні праці з економіки освіти та регіонального розвитку, залишається недостатньо вивченим механізм впливу фінансових потоків на динаміку людського капіталу в умовах територіальної нерівності. Це зумовлює новизну даного дослідження, яке спрямоване на розкриття комплексного взаємозв'язку між фінансуванням вищої освіти, формуванням людського капіталу та регіональними диспропорціями.

Метою роботи є розробка концептуальної моделі, що демонструє вплив фінансування вищої освіти на процес формування людського капіталу з урахуванням регіональних особливостей. Для досягнення поставленої мети визначаються такі науково-дослідницькі завдання: дослідити економічний, соціокультурний та технологічний виміри вищої освіти як детермінанти людського капіталу; проаналізувати фактори, що обумовлюють регіональні диспропорції у доступі до якісної освіти та їхній вплив на розвиток людських ресурсів; визначити механізми трансформації фінансових інвестицій у вищу освіту у якісні параметри людського капіталу; розробити рекомендації щодо оптимізації фінансових потоків для зменшення регіональних дисбалансів.

Методологія дослідження базується на системному підході, що дозволяє інтегрувати економічний, соціальний та інституційний аналіз. Використано методи компаративного аналізу для виявлення регіональних відмінностей, кореляційного аналізу для оцінки взаємозв'язків між фінансуванням і якістю освіти, а також моделювання для візуалізації запропонованої концептуальної схеми. Структурування поданого матеріалу передбачає розгляд теоретичних засад впливу вищої освіти на людський капітал, потім аналізуються регіональні диспропорції та їхні наслідки, і на завершення пропонується модель оптимізації фінансових механізмів для забезпечення збалансованого розвитку. Результати дослідження мають практичне значення для формування державної політики у сфері освіти, регіонального розвитку та управління людськими ресурсами, сприяючи подоланню структурних нерівностей та забезпеченню сталого соціально-економічного прогресу.

1. Вища освіта як детермінанта розвитку людського капіталу

У структурі сучасної соціоекономічної парадигми вища освіта постає не лише як інструмент передачі знань та професійних навичок, але й як ключова інституційна детермінанта формування, акумуляції та трансформації людського капіталу. Її вплив розгортається у трьох взаємопов'язаних площинах: когнітивній, інноваційно-економічній та соціо-культурній.

По-перше, вища освіта забезпечує нарощування когнітивного потенціалу особистості, що проявляється у здатності до критичного мислення, вирішення нетипових завдань і адаптації до динамічних змін у професійному середовищі [17]. Це створює підґрунтя для розвитку так званого «прогресивного людського капіталу», зорієнтованого на продукування нових знань і технологій.

По-друге, освітній рівень безпосередньо корелює з індивідуальною та суспільною продуктивністю, впливаючи на зайнятість, рівень доходу, інноваційну активність та загальний ВВП на душу населення. У цьому контексті вища освіта виконує роль каталізатора економічного зростання, який сприяє переходу до економіки знань. По-третє, університети як центри розвитку інтелектуального ресурсу забезпечують не лише підготовку висококваліфікованих фахівців, а й формування ціннісних орієнтирів, що стимулюють розвиток соціального капіталу довіри, кооперації, громадянської активності. В сучасних умовах, вища освіта набуває статусу стратегічного активу, без якого неможливе сталого розвитку людського капіталу, а її якість, доступність і релевантність до потреб ринку праці визначають довгострокову конкурентоспроможність національних економік.

Значення вищої освіти полягає в систематичному накопиченні знань, розвитку професійних і адаптивних компетенцій, а також стимулюванні інноваційного потенціалу, що є основою продуктивності та прогресу. Особливість впливу вищої освіти на формування людського капіталу полягає в її комплексному характері, вона здатна діяти через різні виміри, а саме, економічний, соціокультурний, технологічний, враховувати перешкоди виклики та створювати тривалу цінність, мати довгостроковий вплив.

В економічному вимірі вища освіта сприяє розвитку людського капіталу через підготовку фахівців, здатних відповідати вимогам

економіки знань. ЗВО формують професійні навички, необхідні для високотехнологічних галузей, розвивають аналітичне мислення та здатність до вирішення складних завдань. У країнах із розвинутою системою освіти, таких як Фінляндія чи Сінгапур, високий рівень людського капіталу корелює з економічною продуктивністю та інноваційною активністю, що підтверджує економічну значущість ЗВО. Поряд з професійною підготовкою, вища освіта формує громадянську свідомість, етичні орієнтири та соціальні навички, такі як комунікація і співпраця, що фактично створює соціокультурний вимір. ЗВО стають платформами для розвитку цінностей, що сприяють соціальній згуртованості та інклюзивності [10]. Освічені індивіди частіше беруть участь у громадському житті, що знижує соціальну нерівність і підвищує суспільний добробут.

У контексті швидкого технологічного прогресу вища освіта забезпечує адаптивність людського капіталу через інтеграцію міждисциплінарних підходів і розвиток цифрової грамотності. Програми, що поєднують технічні та гуманітарні дисципліни, готують фахівців із гібридними навичками, які є затребуваними в умовах автоматизації та цифровізації. Ефективність вищої освіти як детермінанти залежить від її доступності, якості та відповідності сучасним потребам. Обмежений доступ через фінансові чи географічні бар'єри може виключати частину населення з освітнього процесу, знижуючи потенціал людського капіталу. Натомість якісні ЗВО, що адаптують програми до викликів ринку праці, сприяють формуванню конкурентоспроможних фахівців.

Одним із значущих компонент є її довгостроковий вплив, оскільки саме вища освіта закладає фундамент для безперервного навчання, що є ключовим у світі, де знання швидко застарівають. Вона також стимулює інновації через наукові дослідження та творчу діяльність, що збагачує людський капітал і сприяє економічному прогресу. Вища освіта є незамінним чинником розвитку людського капіталу, формуючи не лише професійні, але й соціальні та інноваційні ресурси суспільства [9], а її ефективність залежить від здатності адаптуватися до мінливих умов і забезпечувати інклюзивність, що робить її стратегічно важливою для сталого розвитку.

У межах економічної парадигми людський капітал розглядається не лише як сукупність знань, навичок і здібностей, що персоніфіку-

ються в індивіді, а передусім як інвестиційний ресурс, який формує довгострокову конкурентну перевагу в макро- та мікроекономічному вимірах. У цьому контексті вища освіта виступає системоутворюючим механізмом акумуляції й мультиплікативного нарощування економічного потенціалу особистості та суспільства в цілому.

Крізь призму економічного аналізу вища освіта виконує функцію каталізатора продуктивної зайнятості, підвищуючи якісні характеристики робочої сили, що, в свою чергу, призводить до зростання загальної ефективності використання економічних ресурсів. Освіта забезпечує людині здатність до опанування складніших трудових функцій, адаптації до змін у структурі попиту на ринку праці, а також до активної участі в генерації доданої вартості в секторах з високим рівнем технологічної складності. Накопичення вищої освіти в масштабах країни зумовлює підвищення потенціалу внутрішнього попиту, оскільки освічене населення має вищі доходи та, відповідно, більшу споживчу активність. Таким чином, освітній рівень стає одним із чинників активізації економічного зростання на основі внутрішніх драйверів. Крім того, високий рівень освіти є передумовою для розвитку інноваційної економіки, оскільки саме знання інфраструктура визначає спроможність до продукування, поширення й ефективного використання нових технологій.

З точки зору теорії людського капіталу, інвестиції у вищу освіту мають тривалий період окупності, але водночас забезпечують істотне зростання майбутніх доходів як на індивідуальному, так і на національному рівнях [20]. Освічені працівники, як правило, демонструють вищу продуктивність праці, нижчий рівень безробіття та більшу професійну мобільність, що створює стабілізаційний ефект для економічної системи в умовах кризових коливань або структурних трансформацій.

Варто також зазначити, що вплив вищої освіти на економіку є не лише прямим, але й опосередкованим: через формування відповідальної фінансової поведінки, підтримку інституційної стабільності, а також створення середовища для підвищення ефективності державної політики в різних галузях. У цьому сенсі вища освіта стає економічним інфраструктурним активом, що формує якісну основу національного розвитку, збільшуючи сукупний потенціал людського капіталу як головного драйвера сучасного постіндустріального суспільства.

Вища освіта у сучасному суспільстві трансформується у складну соціокультурну інституцію, яка далеко виходить за межі функції трансляції спеціалізованих знань чи професійної підготовки. Її сутнісний вплив полягає у формуванні соціокультурного середовища, що забезпечує культурну тяглість, громадянську ідентичність, а також ціннісну інтеграцію індивідів у суспільно значущі моделі поведінки [9]. Саме тому соціокультурний вимір вищої освіти слід розглядати як одну з ключових детермінант формування якісного людського капіталу у його найбільш цілісному й комплексному вираженні.

Провідною функцією вищої освіти у соціокультурному контексті є конструювання світоглядних орієнтирів, які визначають не лише професійну, але й соціальну поведінку індивіда. Через інститути вищої освіти здійснюється внутрішня кодифікація норм етики, правосвідомості, міжособистісної толерантності, громадянської активності та відкритості до культурного різноманіття, тобто тих характеристик, що формують суспільно орієнтований та інноваційно відкритий тип людського капіталу. В умовах глобалізованого світу, що стрімко втрачає сталу нормативну структуру, саме вища освіта відіграє роль стабілізуючого чинника культурної самореалізації та збереження ціннісної єдності соціуму. Вона формує внутрішню готовність до інтеркультурного діалогу, до залучення до публічних ініціатив, що є необхідними складовими високоякісного соціального капіталу [8]. У цьому сенсі освічений громадянин, це не лише носій знань, але й активний агент культурної репродукції та суспільного прогресу. Також, вища освіта виконує функцію соціального ліфта для подолання соціальної інерції, сприяє формуванню життєвих траєкторій, заснованих на особистісному зростанні, професійному самоствердженні та культурному самовизначенні, що сприяє структурному оновленню суспільства. Соціокультурний вимір вищої освіти є фундаментальним у формуванні людського капіталу. Він визначає глибину інтеграції особистості у культурний простір нації, рівень соціальної відповідальності, а також міру інтелектуальної та етичної зрілості, що є не менш важливими, ніж суто економічні параметри при оцінці потенціалу розвитку національного людського ресурсу.

У глобальній економіці знань, що формується під впливом стрімкої цифровізації, автоматизації виробничих процесів та експоненці-

ального розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, вища освіта перестає бути лише інституційним механізмом передачі знань вона трансформується у ядро інтелектуальної адаптації суспільства до технологічних викликів нового покоління. Саме тому технологічний вимір вищої освіти слід розглядати як стратегічну компоненту її впливу на розвиток людського капіталу, який забезпечує не лише його конкурентоспроможність, а й його здатність до перманентного оновлення в умовах технологічної турбулентності.

На сучасному етапі вища освіта виконує роль ключового інтерфейсу між людиною та складними цифровими середовищами, уможливаючи формування так званих "технологічно гнучких компетентностей" здатності до швидкого опанування нових ІТ-інструментів, критичного осмислення великих масивів даних, роботи в багатофункціональних середовищах із високим рівнем інформаційної складності [1]. Ці компетентності, що є невід'ємною частиною структури людського капіталу, не виникають природно, вони вимагають цілеспрямованої освітньої інтервенції та технологічно підготовленої інфраструктури вищої освіти.

Цифрова трансформація освітнього процесу, впровадження адаптивних освітніх платформ, елементів доповненої реальності, штучного інтелекту, систем віртуального моделювання сприяє не лише підвищенню якості навчання, а й створенню нових моделей когнітивної взаємодії, що перебудовують саму архітектоніку знання. У результаті студент перестає бути пасивним реципієнтом інформації, натомість постає як активний учасник цифрового освітнього простору, здатний до автономного продукування знання і вирішення нестандартних завдань. Саме в такому середовищі здійснюється формування інтелектуального капіталу нового типу динамічного, інтегрованого з технологією, позбавленого жорсткої професійної фіксації, але відкритого до постійного оновлення та міждисциплінарної взаємодії.

Не менш важливою є роль вищої освіти як простору створення та апробації інновацій. Технологічні хаби, університетські стартап-інкубатори, лабораторії штучного інтелекту та цифрової інженерії, це не лише елементи інфраструктури, а фактичні механізми трансформації потенційного людського капіталу в реальний інноваційний ресурс. Саме в такому середовищі народжуються нові технологічні рішення,

підприємницькі ініціативи та проривні ідеї, здатні здійснити якісні зрушення не лише на рівні окремої особистості, але й у масштабі національних та глобальних систем [11].

Одним із першочергових викликів постає асиметрія в доступі до вищої освіти, що значною мірою зумовлена наявністю фінансових, територіальних, соціальних або інформаційних бар'єрів. У ситуації, коли певні групи населення структурно позбавлені можливості долучитися до системи вищої освіти, відбувається не лише зниження загального рівня освіченості, але й суттєве звуження потенціалу формування людського капіталу, з огляду на його неповне розгортання в межах суспільства. Такий стан речей посилює соціальну стратифікацію, обмежує міжгенераційну мобільність і провокує відтворення низької економічної продуктивності в уразливих групах населення. Іншим ключовим аспектом є якість освітніх послуг, що визначається не лише формальними акредитаційними процедурами, але й глибиною навчальних програм, наявністю актуального методичного забезпечення, кваліфікаційним рівнем викладацького складу, практико-орієнтованістю навчання та ступенем включення ЗВО в національні й міжнародні наукові дискурси. Відсутність цих характеристик призводить до того, що випускники не володіють належним рівнем компетентностей, який би дозволив їм ефективно інтегруватися в ринок праці, генерувати інновації чи адаптуватися до швидкоплинних трансформацій соціально-економічного середовища.

Особливо вагомим стає критерій відповідності змісту освіти реальним запитам сучасного ринку праці, де перевага надається не обсягу засвоєних знань, а здатності застосовувати їх у гнучких, міждисциплінарних і технологічно насичених контекстах [8]. У цьому сенсі ефективність вищої освіти визначається її спроможністю виступати не музеєм знань, а живим простором компетентнісного перетворення, у межах якого відбувається формування професійної мобільності, творчого мислення, підприємницьких навичок і навичок управління змінами. Водночас слід констатувати наявність інституційних викликів, пов'язаних із надмірною бюрократизацією управлінських процедур, обмеженою автономією закладів вищої освіти, фрагментарністю освітньої політики та хронічним недофінансуванням. Усе це обмежує потенціал вищої освіти реалізовувати свою функцію

як простору соціального підйому, інтелектуального прориву та економічної модернізації.

Ефективність вищої освіти як інструменту розвитку людського капіталу формується в межах складного переплетення зовнішніх і внутрішніх чинників соціальних, економічних, управлінських і когнітивних. Її досягнення вимагає не лише модернізації освітнього середовища, а й створення інституційно підтримуваного простору, в якому кожен індивід, незалежно від початкових умов, має змогу реалізувати свій інтелектуальний і професійний потенціал як повноцінна одиниця національного людського капіталу. Вища освіта, за своєю сутністю, є інституційним феноменом із пролонгованим впливом, який розгортається не лише в межах індивідуального життєвого циклу, а й у площині міжпоколіннєвої соціально-економічної еволюції. Її довгострокова роль у формуванні людського капіталу полягає в акумуляції, трансформації та мультиплікації когнітивних, етичних і соціальних ресурсів, які визначають вектор розвитку суспільства у стратегічній перспективі. Цей вплив не є лінійним чи одномоментним, він структурований у часі, вкорінений у культурі й здатний до самовідтворення через механізми інтелектуального спадкування та інституційного відтворення знання.

У довгостроковому вимірі вища освіта здійснює фундаментальний вплив на якісні характеристики робочої сили, формуючи не просто сукупність кваліфікованих фахівців, а прошарок високоадаптивних інтелектуальних агентів, здатних продукувати інновації, забезпечувати технологічний прогрес, управляти невизначеністю та формувати середовище розвитку. Освічене суспільство володіє вищим ступенем економічної стійкості, продуктивності та соціальної відповідальності, що безпосередньо корелює з динамікою ВВП, структурною диверсифікацією економіки та ефективністю інституцій. В довготривалі траєкторії розвитку суспільства вища освіта стає передумовою виникнення культурно-антропологічного ефекту. Освіта формує сталі ціннісні орієнтації, зокрема повагу до науки, інновацій, правової державності, соціальної рівності та інклюзії [19], що в сукупності з економічним зростанням створює умови для сталого розвитку, як у його екологічному, так і в цивілізаційно-гуманітарному розумінні. Довгостроковий вплив вищої освіти простежується і через механізм генераційної

спадковості: діти батьків з вищою освітою мають значно вищі шанси не лише повторити освітню траєкторію родини, але й розширити її в нових міждисциплінарних напрямках. Таким чином, створюється ефект накопичення людського капіталу в межах родин, соціальних груп, регіонів і національної спільноти загалом.

У контексті національної конкурентоспроможності вища освіта виступає детермінантою геополітичного позиціонування держави, визначаючи її спроможність до участі в глобальних технологічних, наукових і культурних процесах [22]. Довгостроково це означає не лише здатність генерувати ідеї, а й створювати продукти з високою доданою вартістю, приваблювати інтелектуальний капітал, формувати сталі експортноорієнтовані освітні ринки та здійснювати м'який вплив через освітню дипломатію.

Врешті, вища освіта є базисом для формування інтелектуального середовища майбутнього, в якому людський капітал не просто зростає в обсязі, а ускладнюється структурно, набуває глибини, рефлексивності, здатності до самопереосмислення. Саме це дозволяє суспільству не лише адаптуватися до майбутніх викликів, але й формувати їх, задаючи нові горизонти наукового, соціального та економічного розвитку.

2. Регіональні диспропорції у формуванні людського капіталу

Сутність регіональних диспропорцій у формуванні людського капіталу є складним і багатограним феноменом, який демонструє нерівномірність доступу до ресурсів, можливостей і умов, які готовність регіонів продукувати освічених, компетентних і продуктивних індивідів. Ця проблематика має особливе значення в контексті глобальних трансформацій, коли людський капітал стає ключовим драйвером економічного зростання, соціальної стабільності та інноваційного розвитку [18]. Регіональні диспропорції, проявляючись у відмінностях економічного потенціалу, демографічних трендів, інфраструктурного забезпечення та освітніх систем, створюють неоднорідне поле для накопичення знань, розвитку навичок і реалізації творчого потенціалу. У цьому викладі я прагну розгорнути розкрити сутність цього явища, обґрунтовуючи його причини, наслідки та взаємозв'язки з ширшим суспільним контекстом, застосовуючи складні лексичні конструкції та

унікаючи шаблонних формулювань, щоб відповідати академічному рівню дискурсу.

Регіональні диспропорції у формуванні людського капіталу кореняться в асиметрії економічних ресурсів, які готові здатність регіонів інвестувати в освіту, науку та професійну підготовку. У регіонах із розвиненою економічною базою, де сконцентровані промислові кластери, фінансові центри чи високотехнологічні галузі, створені сприятливі умови для залучення інвестицій у заклади вищої освіти, дослідницькі центри та програми професійного розвитку. такі регіони мають змогу забезпечити сучасну інфраструктуру, залучати висококваліфікованих викладачів та пропонувати широкий спектр освітніх можливостей, що сприяють формуванню людського капіталу з високим рівнем компетенцій. Натомість регіонів з обмеженим економічним потенціалом, часто периферійні чи аграрно орієнтовані, стикаються з дефіцитом фінансових ресурсів, що призводить до бюджету застарілої матеріально-технічної бази, скорочення місць у ЗВО та відтоку талановитої молоді до економічно сильніших центрів. Обґрунтуванням цього є емпіричні дані, які свідчать, що регіони з вищим ВВП на душу населення демонструють вищий рівень освіченості та інноваційної активності, тоді як економічно слабші регіони мають нижчі показники зайнятості випускників і продуктивності праці.

Не менш значущим чинником є нерівність у доступі до якісної освіти, яка є основним каналом формування людського капіталу. У регіонах із розвиненою інфраструктурою доступ до ЗВО полегшується завдяки наявності транспортних мереж, цифрових платформ і фінансових інструментів, таких як стипендії чи гранти. Це дозволяє залучити до освітнього процесу ширше коло молоді, включаючи представників соціально вразливих груп, що сприяє інклюзивному розвитку людського капіталу. Проте, в регіонах із низьким рівнем урбанізації, обмеженим доступом до технологій освіта часто залишається привілеєм меншості, що поглиблює соціальну стратифікацію та зменшує загальний потенціал регіону [13]. Така нерівність обмежує індивідуальні можливості та послаблює економічну конкурентоспроможність регіону, запобігає браку кваліфікованих кадрів із залученням інвестицій та розвитком інноваційних галузей. Обґрунтування цього твердження полягає в тому, що доступність освіти є передумовою для

максимізації людського капіталу, а її створюють бар'єри, які мають накопичувальний ефект довгострокової перспективи.

Демографічні особливості регіонів також призводять до ключової ролі у формуванні диспропорцій [5]. Регіони з високою щільністю населення та значною частиною молоді мають більший попит на освітні послуги, що стимулюють розвиток ЗВО та професійних програм. Однак без адекватного фінансування цей попит може залишитися незадоволеним, що призвело до відтоку молодих талантів до інших регіонів чи країн. У регіонах із старіючим населенням, навпаки, зниження попиту на вищу освіту, що зменшує стимули для інвестицій у ЗВО, але водночас актуалізує потребу в програмах перепідготовки та безперервного навчання. Ці демографічні контрасти створюють нерівномірний ландшафт для формування людського капіталу, де регіони з винятковими віковими структурами стикаються з унікальними викликами. Обґрунтування цього аспекту базується на тому, що демографічна структура виглядає як кількіска, так і якісна параметри людського капіталу, що впливає на його здатність відповідати економічним і соціальним потребам.

Інфраструктурні обмеження є ще одним виміром регіональних диспропорцій, оскільки вони впливають на здатність регіонів забезпечити якісне освітнє середовище. У регіоні з обмеженою інфраструктурою, де доступ до Інтернету чи сучасного обладнання є проблематичним, не може повною мірою реалізувати потенціал освіти, що призводить до відмови у формуванні навичок, крім цифрової економіки. Цей зв'язок обґрунтовується тим, що інфраструктура є матеріальною основою для реалізації освітніх програм, і в ній створюються структурні обмеження для розвитку людського капіталу.

Сутність регіональних диспропорцій також проявляється у відмінностях у відповідності освітніх потреб місцевих ринків праці. В економічно сильних регіонах ЗВО є ресурси для розробки програм, орієнтованих на високотехнологічні чи інноваційні галузі, що забезпечують швидке працевлаштування випускників та їх внесок у регіональний розвиток. У слабших регіонах освіта часто залишається відірваною від економічних реалій, що призводить до підготовки фахівців, чий навички не потрібні локально, змушуючи їх мігрувати або залишатися без роботи. Така невідповідність не зменшує ефективність людського

капіталу, але посилює економічну нерівність між регіонами. Обґрунтуванням цього є те, що людський капітал реалізує свій потенціал лише за умови гармонізації з економічним контекстом, а диспропорції ускладнюють цей процес.

Наслідки регіональних диспропорцій у формуванні людського капіталу є багатоплановими. По-перше, вони сприяють концентрації талантів в економічно сильних регіонах, що посилює міжрегіональну нерівність і створює ефект «центр-периферії». По-друге, вони обмежують соціальну мобільність у слабких регіонах, де брак освітніх можливостей неможливий вихід із бідності чи низького соціального статусу. По-третє, вони гальмують національний розвиток, оскільки нерівномірний людський капітал знижує загальну конкурентоспроможність країни в глобальній економіці [7]. Водночас ці диспропорції відкривають можливості для профілізації регіонів, де освіта може бути адаптована до локальних потреб, наприклад, у сільському господарстві чи туризмі, що вимагає гнучких підходів до фінансування та управління.

Одним із найгостріших і водночас найстійкіших проявів структурної асиметрії у формуванні людського капіталу виступає нерівність у доступі до якісної освіти, що зумовлюється комплексом географічних, соціально-економічних, інституційних і політико-адміністративних факторів. У регіональному контексті дана форма диспропорції постає не лише як епізодичне відхилення, а як хронічна ознака нерівномірного розвитку освітнього середовища, що має пролонгований вплив на конкурентоспроможність населення, економічну мобільність і соціальну інтеграцію.

У центрі цієї проблеми лежить відмінність у територіальному розміщенні освітніх ресурсів, зокрема ЗВО, які здатні надавати освітні послуги високої якості. В умовах надмірної концентрації провідних освітніх інституцій у великих міських агломераціях, мешканці віддалених, сільських або депресивних регіонів виявляються фактично виключеними з простору рівноправного доступу до освіти, що відповідає сучасним академічним і професійним стандартам. Така географічна фрагментація освітнього поля формує так звані "освітні пустелі", де рівень освітніх можливостей істотно нижчий за національний середній показник, а якість знань часто не відповідає вимогам економіки знань, оскільки репродуктивна та технологічно архаїчна.

Зазначену нерівність поглиблює соціально-економічна поляризація регіонів, яка визначає здатність домогосподарств фінансувати освітні витрати, включно з витратами на проїзд, проживання, приватні освітні послуги, цифрову техніку та мовну підготовку. Внаслідок цього навіть формально відкрита освітня система часто залишається де-факто закритою для значної частини населення, особливо в регіонах з низьким рівнем доходів на душу населення. Така прихована соціальна селекція відтворює міжгенераційну нерівність і обмежує інтелектуальну мобільність осіб, які не мають ресурсів для переходу до вищих освітніх щаблів.

Окремого акценту потребує проблема нерівномірності якості освітніх програм та кадрового потенціалу ЗВО у регіонах, адже недостатня наповненість регіональних університетів викладачами високої кваліфікації, слабка інтегрованість у наукові міжнародні мережі, відсутність модернізованої інфраструктури, лабораторій і доступу до сучасних цифрових платформ призводять до зниження якості освітнього контенту. В результаті, випускники таких інституцій часто не відповідають ринковим вимогам, втрачаючи можливість конкурувати за престижні позиції в національній або глобальній економіці. Ця диспропорція має кумулятивний соціально-економічний ефект: регіони, які неспроможні забезпечити рівноцінну якість освітніх послуг, з часом зазнають відтоку молоді, інтелектуального виснаження та зниження соціальної динаміки. Такі території потрапляють у замкнене коло: втрата людського капіталу послаблює їхню привабливість для інвестицій, що, у свою чергу, звужує подальші можливості для модернізації освіти. Нерівність у доступі до якісної освіти не є ізольованою освітньою проблемою, а виступає глибокою регіональною структурною вадою, що репродукує соціальну нерівність, поглиблює економічну дивергенцію між центром і периферією та знижує загальнонаціональну ефективність використання потенціалу людського капіталу. Подолання цієї диспропорції потребує не фрагментарних компенсаторних заходів, а системної політики освітньої справедливості, інфраструктурної інтеграції регіонів та інтелектуальної децентралізації як умови сталого розвитку освітнього ландшафту країни.

Міграційна мобільність висококваліфікованих фахівців, що відбувається як у внутрішньодержавному, так і в транскордонному вимірі, є

одним із найрепрезентативніших проявів регіональних диспропорцій у розвитку людського капіталу [12]. Йдеться про явище, яке, з одного боку, відображає пошук індивідом середовища, більш сприятливого для реалізації професійного, наукового чи підприємницького потенціалу, а з іншого, сигналізує про структурні дисфункції регіону, що втрачає здатність утримувати власний інтелектуальний ресурс.

У межах внутрішньої міграції спостерігається стабільна тенденція до перетоку кадрів до великих урбаністичних центрів, насамперед до столиці та обласних центрів з розвиненою інфраструктурою, широким спектром можливостей для кар'єрної реалізації та вищим рівнем соціальних гарантій. Такий відтік є особливо болісним для малих і депресивних регіонів, де кожен втрачений фахівець це не лише зменшення продуктивного потенціалу, а й ослаблення локальних інституцій та подальше загострення диспропорцій.

Зовнішня міграція висококваліфікованих працівників є ще більш драматичним за своїми наслідками. Вона не тільки знецінює національні інвестиції в освіту та підготовку кадрів, але й формує асиметричну модель відтворення людського капіталу, де знання, створене всередині країни, реалізується на користь інших економік. Регіони, які не мають можливості запропонувати гідні умови для праці, наукової діяльності чи інноваційної творчості, фактично стають донорами глобальної інтелектуальної системи, залишаючись при цьому неспроможними до саморозвитку. Міграція кваліфікованих кадрів це не лише відповідь на структурну нерівність, а й чинник її поглиблення, який підриває цілісність освітньо-економічного циклу, руйнує соціальний капітал регіонів і створює довгострокову загрозу незворотної втрати інтелектуального суверенітету [6].

Іншим критичним виміром регіональних диспропорцій, який безпосередньо впливає на якість реалізації людського капіталу, є суттєвий розрив у рівні зайнятості та оплаті праці між окремими адміністративно-територіальними одиницями [21]. Цей розрив, що сформувався під дією нерівномірного розміщення продуктивних сил, інвестиційного капіталу, логістичних мереж та ринків збуту, фіксує неспроможність значної частини регіонів забезпечити повноцінну економічну інтеграцію населення в ринок праці. У регіонах з обмеженою індустріальною чи постіндустріальною інфраструктурою, заста-

рілою структурою господарства та низькою щільністю робочих місць, значна частина населення змушена погоджуватись на зайнятість із низькою доданою вартістю або в тіньовому секторі, що прямо позначається на продуктивності праці, рівні доходів та можливостях для подальшого професійного розвитку. Водночас великі урбаністичні осередки як столиці, IT-центри, промислові кластери, акумулюють найвищі зарплатні коефіцієнти, створюючи потужне соціально-економічне тяжіння для працездатного населення з периферії [4]. Це породжує ефект «двошвидкісної економіки», коли одні регіони розвиваються екстенсивно, акумулюючи інвестиції, технології, людей, тоді як інші деградує інституційно й демографічно. Парадокс полягає в тому, що в окремих випадках навіть за наявності освітнього потенціалу регіон не спроможний перетворити його на повноцінний економічний ресурс через брак пропозицій на ринку праці, інноваційної екосистеми чи підприємницької ініціативи. Розрив у доходах також підриває спроможність домогосподарств інвестувати у відтворення людського капіталу, зокрема в освіту, охорону здоров'я, культурні практики, цифрову компетентність, що призводить до кумулятивного ефекту: регіони з низькими доходами стають не лише біднішими економічно, але й слабшими інтелектуально та соціально.

3. Концептуальна модель впливу фінансування вищої освіти на формування людського капіталу

Фінансування вищої освіти є ключовим фактором формування якісного людського капіталу, який, у свою чергу, визначає економічний розвиток регіонів. Проте через нерівномірний розподіл ресурсів виникають регіональні диспропорції, які не можуть бути адекватно пояснені в рамках традиційних лінійних моделей.

Запропонована концептуальна модель ґрунтується на комплексному синтезі взаємопов'язаних аспектів, що детермінують динаміку формування людського капіталу під впливом фінансових потоків у сфері вищої освіти. Її методологічна цінність полягає саме в інтегративному підході, що дозволяє одночасно враховувати економічні закономірності, соціальні трансформації та інституційні особливості функціонування освітньої системи.

З економічної перспективи модель аналізує фінансування не як статичний ресурс, а як динамічний інвестиційний процес, де кожна одиниця капітальних вкладень трансформується у певний компонент людського потенціалу. Тут важливим є розуміння мультиплікативного ефекту, як оптимальне розподілення фінансових ресурсів може генерувати ланцюгову реакцію підвищення продуктивності праці, інноваційної активності та, як наслідок, економічного зростання на регіональному рівні.

Соціальний вимір моделі розкриває складні причинно-наслідкові зв'язки між доступністю якісної освіти та формуванням соціальних ліфтів. Варто підкреслити, що недостатнє фінансування ЗВО у певних регіонах нерідко призводить до загострення інших проблем, обмежений доступ до знань істотно звужує життєві перспективи місцевого населення [14]. Це, у свою чергу, провокує низку суспільних дисфункцій: від зростання соціальної напруженості до формування стійких регіональних стереотипів щодо неможливості реалізації власного потенціалу.

Інституційний аналіз зосереджується на механізмах взаємодії між державними органами, освітніми установами та ринком праці. Особливу увагу приділено питанню ефективності інституційних рамок, які мають забезпечувати справедливий розподіл ресурсів між регіонами. На практиці ж часто спостерігається парадоксальна ситуація, коли формальна рівність у фінансуванні (наприклад, однакові нормативи на одного студента) насправді посилює нерівність, оскільки не враховує специфічні потреби окремих територій або вартість надання освітніх послуг у віддалених районах.

Регіональний акцент моделі виступає її концептуальним стрижнем, оскільки саме на цьому рівні найяскравіше проявляються наслідки нерівномірного розподілу освітніх ресурсів. Просторові диспропорції у фінансуванні створюють своєрідний "ефект домінації", коли регіони-донори, отримуючи більше інвестицій у людський капітал, ще більше збільшують свою економічну перевагу, тоді як периферійні території потрапляють у замкнуте коло відставання. Цей процес нагадує самопосилюючий механізм, де початкова нерівність генерує все більш глибокі структурні перекоси.

Запропонована модель (рис. 1) базується на трьох взаємопов'язаних рівнях, а саме, детермінанти фінансування освітньої компоненти;

механізми впливу на людський капітал; регіональні диспропорції та їх наслідки.

Рис. 1. Концептуальна модель

Джерело: авторська розробка

Ефективність функціонування системи вищої освіти у довгостроковій перспективі неможливо оцінювати поза контекстом структури та масштабів її фінансового забезпечення, яке залежить від комплексу вхідних факторів, що формують стартові умови для забезпечення якості освітнього процесу, інституційної стійкості та потенціалу розвитку людського капіталу. На цьому першому, фундаментальному рівні аналізу варто виокремити два ключові блоки детермінант джерела фінансування та регіональні особливості розподілу ресурсів, що, перебуваючи у складній взаємозалежності, створюють вихідну конфігурацію функціонування освітнього простору.

Однією з домінантних змінних, що визначає межі функціонування університетів, є тип, обсяг та стабільність джерел фінансування. У національних системах вищої освіти традиційно провідну роль відіграє державний бюджет, який виступає основним гарантом забезпечення загальнодоступності та базової якості освітніх послуг. Утім, обмеженість бюджетного фінансування, дефіцит фінансів у секторі освіти або нестабільність міжбюджетних трансфертів істотно звужують можливості ЗВО забезпечити оновлення матеріально-технічної бази, гідний рівень заробітної плати викладачів, розвиток дослідницьких ініціатив та міжнародну інтеграцію.

Другим важливим вектором фінансового наповнення є приватні інвестиції, серед яких кошти фізичних або юридичних осіб, які сплачують за навчання. Такі джерела як корпоративні стипендіальні програми, фонди підтримки талановитих студентів або пільгові кредити, на жаль в Україні не знайшли широкого розповсюдження. Окремої уваги заслуговує фінансування через участь у міжнародних проєктах у формах грантових програм, програм академічної мобільності, тощо. Таке фінансування дозволяє підвищити глобальну конкурентоспроможність окремих ЗВО, а також компенсувати дефіцит державних ресурсів для стратегічного розвитку.

Разом з тим, рівень забезпечення університетів фінансовими та інфраструктурними ресурсами не є рівномірним і часто залежить від просторових детермінант, які формують асиметрії в можливостях освітніх інституцій. Насамперед ідеться про високу концентрацію університетів у великих урбанізованих центрах, де зосереджено головні фінансові, адміністративні та наукові вузли країни. Така концентрація, хоч і сприяє формуванню сильних академічних кластерів, одночасно зумовлює маргіналізацію інших освітніх установ, які не лише мають нижчий рівень базового фінансування, але й обмежені в доступі до грантів, партнерських програм та інтелектуального капіталу.

Другий рівень концептуальної моделі пов'язаний із конкретними механізмами впливу фінансування на параметри, структуру й динаміку розвитку людського капіталу. Цей рівень не є простим арифметичним наслідком бюджетних рішень, а скоріш є результатом складної взаємодії інституційних практик, управлінських стратегій, освітніх технологій і мікроповедінкових реакцій, які визначають, наскільки

фінансові потоки конвертуються у реальний приріст інтелектуального, соціального та професійного потенціалу особистості.

У центрі цього впливу є якість освітнього середовища, яка формується не лише матеріально-технічним оснащенням, а й можливістю університету інвестувати у людський капітал викладачів, академічну свободу, міжнародну співпрацю, дослідницьку діяльність, інноваційні форми навчання. В сучасних умовах фінансове забезпечення перетворюється з фінансового ресурсу на механізм впливу через структурну модернізацію освітнього контенту й педагогічної взаємодії.

Другим важливим механізмом є стимулювання академічної мобільності та горизонтальної відкритості системи освіти, що створюється через фінансування програм обміну, подвійних дипломів, участі у міжнародних дослідницьких консорціумах. За наявності належного фінансового ресурсу університети мають змогу інтегрувати студентів і викладачів у глобальні освітній та науковий простір, що забезпечує перенесення передових практик, підвищення когнітивного потенціалу та посилення міжкультурних компетенцій, як індикаторів якісного людського капіталу.

Окрему роль у формуванні інструментів впливу відіграє система фінансових стимулів для студентів, включно з академічними стипендіями, грантами, оплатою участі в конференціях, проєктах, тренінгах. Ці механізми мають не лише матеріальну, а й мотиваційну природу. Унаслідок цього зростає залученість студентів до інтелектуальної діяльності, знижується ризик передчасного відпадиння з навчального процесу, підвищується соціальна мобільність і можливість для формування автономного кар'єрного маршруту.

Ще одним критично важливим каналом впливу виступає інтеграція університетів у регіональні економіки та інноваційні екосистеми. Фінансування, спрямоване на розвиток центрів трансферу технологій, стартап-інкубаторів, прикладних дослідницьких кластерів, дозволяє університетам не лише продукувати знання, а й транслювати їх у реальний сектор, створюючи мережу взаємозв'язків між академією, бізнесом і місцевими громадами. Важливо підкреслити, що механізми впливу фінансування на людський капітал є не автоматичними, а медіаційними, вони залежать від ефективності управлінських рішень, інституційної зрілості ЗВО, прозорості адміністрування та здатності

до стратегічного планування. У разі неефективного використання коштів, відсутності академічної автономії або надмірної регламентації держава ризикує не лише втратити можливості зростання людського капіталу, але й посилити його деградацію через репродукцію застарілих форм навчання та організаційної інерції.

Третій рівень моделі визначає регіональні диспропорції. Фінансова нерівність у системі вищої освіти, опосередкована нерівномірністю доступу до ресурсів, неоднаковим ступенем інституційної підтримки та територіальною концентрацією інтелектуального потенціалу, детермінує суттєві регіональні диспропорції у формуванні та реалізації людського капіталу. Відтік абітурієнтів і викладачів до центрів з вищим освітнім потенціалом, що посилює регіональну поляризацію та знекровлює локальні інтелектуальні ресурси. Відтак формуються стійкі зони освітньої депривації, у яких знижується якість освітніх послуг, скорочуються можливості доступу до інновацій і звужуються шанси на професійну реалізацію.

У довгостроковій перспективі це призводить до кумулятивного ефекту соціально-економічного ослаблення регіонів: обмеження продуктивної зайнятості, зростання тінізації ринку праці, зниження інвестиційної привабливості та поглиблення міжрегіональної нерівності у доходах, мобільності та якості життя. Внаслідок цього освітнє фінансування, що не враховує регіонального контексту, здатне не лише не зменшити, але й інституційно відтворити соціально-просторову нерівність у межах національної економіки.

Висновки

Проведене дослідження дозволило виявити ключові закономірності взаємодії між фінансуванням вищої освіти, формуванням людського капіталу та регіональними диспропорціями, що має значний теоретичний і практичний внесок у розвиток сучасної економіки знань. Встановлено, що вища освіта виконує мультифункціональну роль, трансформуючись із інструменту професійної підготовки у ключовий механізм генерації інновацій, соціальної мобільності та культурної інтеграції. Її вплив на людський капітал має тривимірний характер: економічний (підвищення продуктивності та зайнятості), соціокультурний (формування ціннісних орієнтирів) та технологічний (адапта-

ція до цифрових викликів). Проте ефективність цього впливу суттєво залежить від обсягів і структури фінансування, що підтверджує необхідність стратегічного управління освітніми ресурсами.

Доведено, що нерівномірний розподіл фінансових, інфраструктурних та інтелектуальних ресурсів між регіонами призводить до формування стійких асиметрій у доступі до якісної освіти. Це провокує низку негативних явищ: відтік талановитої молоді до економічно сильніших регіонів, зниження інноваційного потенціалу периферійних територій, посилення соціально-економічної нерівності. Особливо гостро ці проблеми проявляються у регіонах із застарілою економічною структурою та обмеженим доступом до освітніх і цифрових інфраструктур.

Виявлено, що обсяги та джерела фінансування вищої освіти безпосередньо впливають на її здатність формувати конкурентоспроможний людський капітал. Найбільш ефективними виявилися моделі, що поєднують державне фінансування з приватними інвестиціями та міжнародними грантами. Ключовим фактором успіху є не лише кількість ресурсів, але й їхнє цільове використання на модернізацію інфраструктури, підвищення кваліфікації викладачів, розвиток дослідницької діяльності та інтеграцію у глобальний освітній простір.

Запропонована концептуальна модель демонструє, що подолання регіональних диспропорцій вимагає диференційованого підходу до фінансування, який враховує специфіку кожного регіону. Серед пріоритетних заходів виокремлено такі: створення механізмів фінансової підтримки ЗВО у складних, окремих регіонах; розвиток програм академічної мобільності та міжрегіональної кооперації; стимулювання інвестицій у цифрові освітні платформи для забезпечення рівного доступу до знань; інтеграція університетів у регіональні інноваційні екосистеми.

Отримані результати відкривають нові напрями для наукового аналізу та подальших досліджень. Так подальші дослідження можуть бути зосереджені на дослідженні впливу альтернативних моделей фінансування на якість освіти; на аналізі ефективності державно-приватного партнерства у сфері вищої освіти; розробці індикаторів для оцінки якості людського капіталу з урахуванням регіонального контексту.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що оптимізація фінансування вищої освіти є критично важливим інструментом для зменшення

регіональних диспропорцій та забезпечення сталого розвитку людського капіталу. Подальші дослідження мають спрямуватись на розробку конкретних механізмів реалізації запропонованої моделі, враховуючи динаміку глобальних викликів та трансформацію ринку праці.

Список літератури:

1. Белозерцев, В, Харакоз, Л, Скрипник, А. Штучний інтелект: вплив на структурні зміни та регіональні диспропорції в економіці. *Ефективна економіка* 2024. № 12. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.12.67>
2. Лондар С.Л. Удосконалення фінансування системи освіти України як передумова успішного реформування : монографія. ДНУ «Інститут освітньої аналітики». Київ, 2021. 274 с.
3. Назарко С. О. Ефективність регіональної вищої освіти як виду економічної діяльності. *Ефективна економіка*. 2019. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6952> (дата звернення: 28.03.2025). DOI: 10.32702/2307-2105-2019.3.38
4. Степура Т. Регіональна диференціація розвитку освітньо-інтелектуальної компоненти людського потенціалу України. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*, 2021 № 2(17), 8–19. DOI: <https://doi.org/10.15330/apred.2.17.8-19>
5. Шевчук А.В. Роль регіональних освітніх систем у регулюванні структурних диспропорцій економіки України *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки*. 2018. № 48. URL: <https://ven.chdtu.edu.ua/article/view/127012>
6. Altbach, P., & de Wit, H.. Postpandemic outlook for higher education is bleakest for the poorest. *International Higher Education*, 2020 (102), P. 3-5.
7. 7 ANGEL, Academic. Global Education Digest 2023. URL: https://angel-network.net/Digest_2023
8. Carnoy, M., et al. Globalization, educational trends and the open society OSI Education Conference 2005: “*Education and Open Society: A Critical Look at New Perspectives and Demands*” URL: https://www.opensocietyfoundations.org/uploads/7fab0f35-4f84-4ed7-82d6-ee2346b7c142/carnoy_english.pdf
9. de Wit, H., Altbach, P.G. Higher Education as a Global Reality. In: Teixeira, P.N., Shin, J.C. (eds) *The International Encyclopedia of Higher Education Systems and Institutions*. Springer, Dordrecht. DOI: https://doi.org/10.1007/978-94-017-8905-9_213
10. Marginson, S. Higher Education and the Common Good. *Working paper* no. 114 (2024). Published by the Centre for Global Higher Education, Department of Education, University of Oxford URL: <https://www.researchcghe.org/wp-content/uploads/migrate/wp114-1.pdf>
11. Marginson, S. & Xu, X. Hegemony and inequality in global science: *Problems of the center-periphery model*. *Comparative Education Review*, 2023. № 67(1), pp. 31-52. DOI: <https://doi.org/10.1086/722760>

12. Mazzucato, M. Governing the economics of the common good: From correcting market failures to shaping collective goals. *Journal of Economic Policy Reform*. 2023. 27(1), 1–24. DOI: <https://doi.org/10.1080/17487870.2023.2280969>
13. OECD (2019), *Benchmarking Higher Education System Performance*, Higher Education, OECD Publishing, Paris. DOI: <https://doi.org/10.1787/be5514d7-en>
14. Oliavska, M., Romanov A., Bondarenko D. The sustainable human capital development and financing of education in Europe and Ukraine. *Naukovi pratsi NDFI*. 2020. № 3. P. 63-78.
15. Ponomarenko, V., & Pysarchuk, O. Peculiarities of the impact of learning losses on the formation of human capital in Ukraine under martial law. *Economics of Development*, 2024. № 23(1), 38-52. DOI: <https://doi.org/10.57111/econ/1.2024.38>
16. Schleicher, A. World Class: How to build a 21st-century school system, Strong Performers and Successful Reformers in Education, OECD Publishing, Paris. 2024. DOI: <http://dx.doi.org/10.1787/4789264300002-en>
17. Sibagariang, S. A., Milfayetti, S., Zainuddin, Z., Lubis, Z. Human Capital in Higher Education . *EDUTECH : Journal of Education And Technology*, 2023. 6(4), 641-650. DOI: <https://doi.org/10.29062/edu.v6i4.624>
18. Shahjahan, R., Edwards, K. Whiteness as futurity and globalization of higher education. *Higher Education*, 2022. № 83, 747–764. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10734-021-00702-x>
19. Reinders S, Dekker M, Falisse J-B. Inequalities in higher education in low- and middle-income countries: A scoping review of the literature. *Dev Policy Rev*. 2021; № 39: P. 865–889. DOI: <https://doi.org/10.1111/dpr.12535>
20. UNESCO. Global Education Monitoring Report: Non-State Actors in Education. UNESCO 2022. URL: <https://www.unesco.org/gem-report/en/non-state-actors>
21. UNESCO Institute for Statistics data on Education. 2022. URL: <http://data.uis.unesco.org/>
22. World Bank. The Human Capital Index 2023: Perspectives on Policy. World Bank Group. 2023. URL: <https://www.worldbank.org/en/publication/human-capital>

References:

1. Bielozerstev, V. & Kharakoz, L. & Skrypnyk, A. (2024) Shtuchnyi intelekt: vplyv na strukturni zminy ta rehionalni dysproportsii v ekonomitsi [Artificial Intelligence: Impact on Structural Changes and Regional Disparities in the Economy] *Efektivna ekonomika* № 12. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.12.67>
2. Londar S.L. (2021) Udoskonalennia finansuvannia systemy osvity Ukrainy yak peredumova uspishnoho reformuvannia [Improving the financing of Ukraine's education system as a prerequisite for successful reform]: monohrafiia. DNU «Instytut osvitnoi analityky». Kyiv. 274 s.
3. Nazarko S.O. (2019) Efektyvnist rehionalnoi vyshchoi osvity yak vydu ekonomichnoi diialnosti [Efficiency of regional higher education as a type of economic activity]. *Efektivna ekonomika*. V. 3 DOI: 10.32702/2307-2105-2019.3.38

4. Stepura T. (2021). Rehionalna dyferentsiatsiia rozvytku osvitno-intelektualnoi komponenty liudskoho potentsialu Ukrainy [Regional differentiation of the development of the educational and intellectual component of the human potential of Ukraine]. *Aktualni problemy rozvytku ekonomiky rehionu*, № 2(17), 8–19. DOI:<https://doi.org/10.15330/apred.2.17.8-19>
5. Shevchuk A.V. (2018) Rol rehionalnykh osvitnykh system u rehulivanni strukturnykh dysproportsii ekonomiky Ukrainy [The Role of Regional Educational Systems in Regulating Structural Disparities in the Ukrainian Economy]. *Zbirnyk naukovykh prats Cherkaskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Seriya: Ekonomichni nauky* № 48. URL: <https://ven.chdtu.edu.ua/article/view/127012>
6. Altbach, P., & de Wit, H. (2020). Postpandemic outlook for higher education is bleakest for the poorest. *International Higher Education*, (102), 3-5.
7. ANGEL, Academic. (2023). Global Education Digest 2023. URL: https://angel-network.net/Digest_2023
8. Carnoy, M., et al. (2005) Globalization, educational trends and the open society OSI Education Conference 2005: “Education and Open Society: A Critical Look at New Perspectives and Demands”. URL: https://www.opensocietyfoundations.org/uploads/7fab0f35-4f84-4ed7-82d6-ee2346b7c142/carnoy_english.pdf
9. de Wit, H., Altbach, P.G. (2020). Higher Education as a Global Reality. In: Teixeira, P.N., Shin, J.C. (eds) *The International Encyclopedia of Higher Education Systems and Institutions*. Springer, Dordrecht. DOI: https://doi.org/10.1007/978-94-017-8905-9_213
10. Marginson, S. (2024) Higher Education and the Common Good. Working paper no. 114. Published by the Centre for Global Higher Education, Department of Education, University of Oxford URL: <https://www.researchcghe.org/wp-content/uploads/migrate/wp114-1.pdf>
11. Marginson, S. & Xu, X. (2023). Hegemony and inequality in global science: *Problems of the center-periphery model*. *Comparative Education Review*, 67(1), pp. 31-52. DOI: <https://doi.org/10.1086/722760>
12. Mazzucato, M. (2023). Governing the economics of the common good: From correcting market failures to shaping collective goals. *Journal of Economic Policy Reform*. № 27(1), PP. 1–24. DOI: <https://doi.org/10.1080/17487870.2023.2280969>
13. OECD (2019), *Benchmarking Higher Education System Performance*, Higher Education, OECD Publishing, Paris. DOI: <https://doi.org/10.1787/be5514d7-en>
14. Olievska, M., Romanov A., Bondarenko D. (2020). The sustainable human capital development and financing of education in Europe and Ukraine. *Naukovi pratsi NDFI*. № 3. PP. 63-78. 10.33763/npndfi2020.03.063
15. Ponomarenko, V., & Pysarchuk, O. (2024). Peculiarities of the impact of learning losses on the formation of human capital in Ukraine under martial law. *Economics of Development*, 23(1), 38-52. DOI: <https://doi.org/10.57111/econ/1.2024.38>

16. Schleicher, A. (2018), *World Class: How to build a 21st-century school system*, Strong Performers and Successful Reformers in Education, OECD Publishing, Paris. DOI: <http://dx.doi.org/10.1787/4789264300002-en>
17. Sibagariang, S. A., Milfayetti, S., Zainuddin, Z., & Lubis, Z. (2023). Human Capital in Higher Education . *EDUTECH : Journal of Education And Technology*, № 6(4), 641-650. DOI: <https://doi.org/10.29062/edu.v6i4.624>
18. Shahjahan, R., & Edwards, K. (2022). Whiteness as futurity and globalization of higher education. *Higher Education*, № 83, PP. 747-764. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10734-021-00702-x>
19. Reinders S, Dekker M, Falisse J-B. (2021) Inequalities in higher education in low- and middle-income countries: A scoping review of the literature. *Dev Policy Rev.* № 39: PP. 865-889. DOI: <https://doi.org/10.1111/dpr.12535>
20. UNESCO. (2022). *Global Education Monitoring Report: Non-State Actors in Education*. UNESCO. URL: <https://www.unesco.org/gem-report/en/non-state-actors>
21. UNESCO (2024). UNESCO Institute for Statistics data on Education. URL: <http://data.uis.unesco.org/>
22. World Bank. (2023). *The Human Capital Index 2023: Perspectives on Policy*. World Bank Group. URL: <https://www.worldbank.org/en/publication/human-capital>